



GEOPARK HEUVELRUG

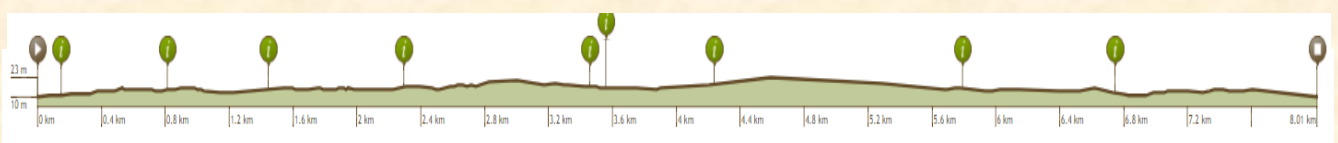
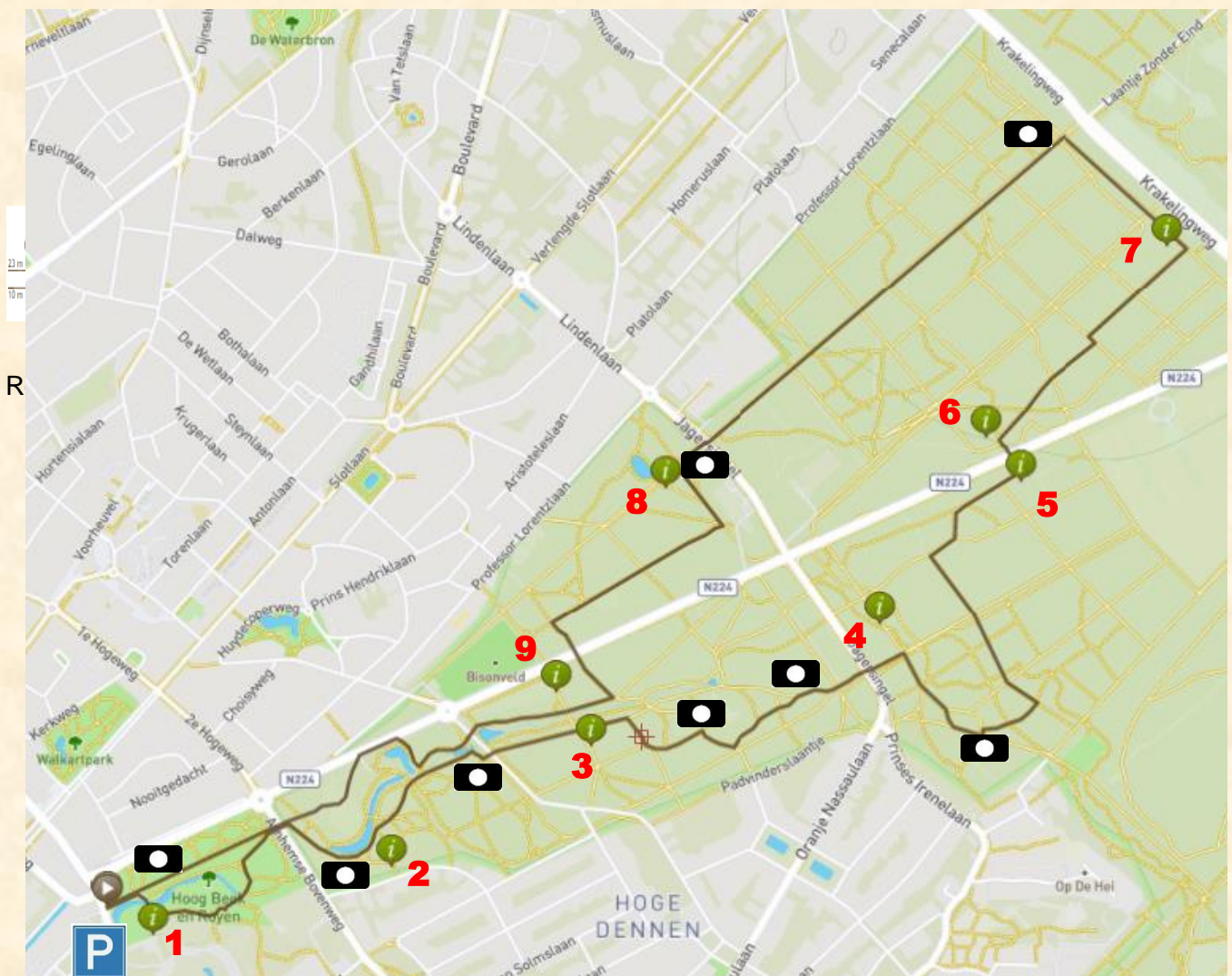
(in ontwikkeling)

Heuvelrug Midden - Op Geopad 122

02-12-2018

Pavia, de Boswerf en het Zeisterbos

Al wandelend maken we kennis met een aardkundig en cultuurhistorisch interessant landschap. Aardkundig gaat het om enkele stuifkliffen, het later opgehoogde barrièreduin de Stuifheuvel en de grotere duinformaties bij Bezoekerscentrum De Boswerf. Cultuurhistorisch van belang zijn de in Engelse stijl aangelegde landschapsparken van twee voormalige buitens en het padenpatroon van het Zeisterbos. Verder zijn de vegetatiekenmerken karakteristiek voor de oudste herbebossingen van de Utrechtse Heuvelrug.



Route 8 km. Voor de GPS RouteYou versie, [klik hier](#).

1. Vanaf de Driebergseweg loopt de route eerst in de richting van het dorpscentrum en vervolgens rechts naar de ingang van de buitenplaats *Hoog Beek en Royen*. We komen op een lange rechte laan waar we al vrijwel direct rechtsaf slaan om het landschapspark in te lopen.



Via een stenen brug gaat de route over een rivierachtige waterpartij van het park. Vlakbij het in 1823 gebouwde neoclassicistische huis Hoog Beek en Royen gaat het geopad linksaf. Voor ons zien we zo de door zwaar loofhout gemarkeerde zichtas van Hoog Beek en Royen.

Vorbij een alleenstaand huis wordt opnieuw de waterpartij van de buitenplaats gekruist. De route draait hierna naar links om vervolgens bij het einde van de zichtas weer naar rechts af te buigen.

Intussen zijn we terechtgekomen in een deel van het park met enkele markante heuvels. Ze ogen natuurlijk maar zijn waarschijnlijk grotendeels opgeworpen. Bij aanleg van landschapsparken gebeurde dit vaker in reliëfarme gebieden. Dat gebeurde zeker als daar door het graven van waterpartijen veel grond beschikbaar kwam.

Vorbij de heuvels brengt het geopad ons terug naar de lange rechte laan die bij de ingang van de buitenplaats begon. Vandaar lopen we verder naar Arnhemse Bovenweg en steken die over.



2. Daar begint het landgoed *Pavia*. We zien in het landschapspark alweer een rivierachtige waterpartij. Ze maakt deel uit van een ruim 1.300 meter lang sprengenstelsel. Dat werd tot diep in het zuidwestelijk deel van het Zeisterbos uitgegraven.

Evenals in Hoog Beek en Royen slaan we in Pavia vrijwel direct rechtsaf en lopen naar beneden langs het water. De route loopt vervolgens om een grote buitenbocht van de waterpartij heen. We komen daarbij opnieuw terecht in een parkgedeelte met natuurlijk ogende, maar grotendeels kunstmatige heuvels. De wandelroute blijft de waterpartij volgen die voorbij een bocht naar rechts verandert in een diepliggende, rechte, nu meestal droge, sloot. Rechts maskeert de bosvegetatie intussen enkele jonge stuifduinen. De sloot en de daarlangs gelegen wandelroute voeren weer naar een verharde weg. Het is de Prins Bernhardlaan die het dorpscentrum verbindt met de buurten Hoge Dennen en Kerckebosch. Ook die weg wordt overgestoken.



3. We komen in het Zeisterbos waar het geopad over grote lengte een met witte cijfers op bomen gemarkeerd wandelpad volgt. De route zigzagt naar het *Bezoekerscentrum De Boswerf* met een natuurspeelbos en een verwarmd terras. Het bezoekerscentrum ligt midden in het reliëfrijkste deel van het Zeister Bos. Dat is vanouds bekend als Klein Zwitserland en het Heuvelbos. Met oude grove dennen begroeide, imposante jonge windvormingen zorgen er voor een attractieve omgeving. Die had een eeuw geleden al een grote aantrekkingskracht op dagjesmensen. Aan de (wind)vorm van de oude dennen is goed te zien dat ze opgroeiden in een omgeving die veel winderiger was dan tegenwoordig. Dat houdt verband met het toen ontbreken van grote bosgebieden.



De gemarkeerde route laat ons vooral kennismaken met het oostelijke deel van *Klein Zwitserland*. Het geopad loopt er over een korte afstand tussen twee evenwijdige duinruggen. Daardoor lijkt het alsof we ons in een dal bevinden. Een dergelijke situatie komt eveneens op enkele andere plaatsen in Klein Zwitserland voor en daarom wordt dat gebied ook wel *De Valleien* genoemd.

4. Voorbij Klein Zwitserland komen we terecht in een reliëfarme zone van het *Zeisterbos*, waardoorheen de verharde Jagersingel loopt. Deze verharde weg wordt in de looprichting overgestoken. We blijven de gemarkeerde route nog even volgen tot het volgende kruispunt. Terwijl de gemarkeerde route daarna nog zo'n tweehonderd meter rechtdoor loopt, slaat het geopad rechtsaf om enkele bijzondere stuifduinen te laten zien.

De route loopt nu eerst vrijwel onder langs een bochtig stuifklif naar een open plek. Daar staan enkele bankjes voor wie even wil uitrusten. De plek wordt aan twee zijden gemarkeerd door een stuifklif. Achter een van deze kliffen verschuilt zich een hoge ronde 'berg' met steile flanken die bekend is als de *Stuifheuvel*.



De oorspronkelijke stuifheuvel is in de jaren dertig van de twintigste eeuw circa 3 meter opgehoogd om als toeristische uitzichtheuvel te kunnen gebruiken. Dat gebeurde in het kader van een werkverschaffingsproject tijdens de toenmalige economische crisis. Op de kruin van de heuvel kwamen de wortels van enkele bomen door erosie gedeeltelijk bloot te liggen.

Via een vrij bochtig pad gaan we het bos verder verkennen. De route loopt vervolgens over een korte afstand boven langs een stuifklif. De klif markeert een dalletje dat ook grenst aan ander stuifklif. De bovenranden van stuifkliffen begrenzen terreingedeelten die voor winderosie gespaard bleven, maar wel als zandvangsters fungeerden. Ze werden daardoor toch deels overstoven. In de ondiepe ondergrond bleven de zogenaamde podzolbodems, ontstaan door uitlogingsprocessen, behouden. En dus ook de daarin voorkomende vocht vasthoudende humus. Op dergelijke overstoven gronden groeien bomen over het algemeen beter dan in de uitgestoven laagten. Dit gebeurt vooral indien de verstuivingen betrekkelijk beperkt zijn gebleven.

Om een en ander goed te kunnen zien slaan we bij het volgende kruispunt linksaf. Een hier en daar opmerkelijk smal paadje brengt ons vervolgens naar een plek waar het dekzand uit de droge perioden van van de laatste ijstijd nauwelijks werd overstoven. Het terrein is er vrijwel vlak, terwijl de douglasbomen er monumentale houtopstanden vormen.

Na het passeren van twee kruispunten leidt het paadje naar een bundel evenwijdige boswegen. Aan de overzijde daarvan wordt de met cijfers gemarkeerde route gevolgd. Om de wegebundel te kunnen passeren moeten we eerst enkele tientallen meters naar links en vervolgens even naar rechts.

5. Met het volgen van de gemarkeerde route leidt het geopad opnieuw naar een reliëfrijk bosgedeelte. Daar zien we links al snel een diepe, ronde terreindepressie. Onderin is omstreeks 1850 een putachtige kuil gegraven om de diepte van de grondwaterspiegel te bepalen. Zo werd nagegaan of de kunstbeek van het Zeisterbos met enkele kilometers kon worden verlengd door het graven van een dalletje verder de heuvelrug in. Dit plan is echter nooit uitgevoerd. Lange tijd werd gedacht dat de kuil was gegraven door het Franse leger dat ruim twee eeuwen geleden bij Austerlitz bivakkeerde. In verband hiermee werd de kuil ten onrechte de *Franse Put* gedoopt. Voorbij de kuil blijft de omgeving van de gemarkeerde wandelroute vrij reliëfrijk. Intussen beginnen we het drukke verkeer over de Woudenbergseweg te horen. Die wordt overgestoken om het noordelijke deel van het Zeisterbos te verkennen.

6. Aan de overzijde van de oorspronkelijke zichtas van het Slot te Zeist is de omgeving minder heuvelachtig. Dit doet vermoeden dat er slechts een betrekkelijk dunne laag dekzand kon verstuiven. Een andere aanwijzing daarvoor vormt de nabijheid van een gebied waar de grindrijke ijssmeltwaterafzettingen niet met dekzand bedekt werden. Waar de verstuivingen van betrekkelijk weinig betekenis bleven creëerde de wind doorgaans nauwelijks duinen maar wel stuifbanken en stuifplateaus. Aan de overkant van de Woudenbergseweg is dat ook het geval. Verder doorlopend komen we vrij snel in het tamelijk vlakke gebied waar de ijssmeltwaterafzettingen meestal aan de oppervlakte bleven liggen. De bomen groeien er wat beter dan op de uitgesproken voedselarme afgestoven zandgronden.



7. Op de grindrijke ijssmeltwaterafzettingen wijkt route 2 van het geopad af, omdat hij ook door enkele gebieden loopt ten noorden van het Zeisterbos. We gaan links route 1 volgen. Die brengt ons naar het vijf kilometer lange, kaarsrechte Laantje zonder Eind.

Daar komt route 2 weer samen met route 1. Het geopad volgt route 1/2 linksaf in zuidwestelijke richting over het Laantje zonder Eind. We lopen over ruim een kilometer de laan af richting Zeist. De beplanting van het laantje is in enkele fasen gedeeltelijk verjongd met beuken. Verderop loopt het laantje over het meest westelijke deel van een laag stuifplateautje. Rechts staat het gebouwencomplex van het Diakonessenhuis locatie Zeist. Vervolgens wordt de verharde Jagersingel overgestoken.



8. Iets voorbij de Jagersingel 'rondt' het Laantje zonder Eind een min of meer komvormig vijvertje uit de achttiende eeuw. Met de grond die bij het graven van het vijvertje vrijkwam werden rechts een rond uitzichtterpje en daarnaartoe leidende oprit opgeworpen. Rechts voor ons zien we ook een wat grotere, niervormige waterpartij. Deze vijver dateert van de periode tussen de twee wereldoorlogen in de twintigste eeuw, toen hij in het kader van een werkverschaffingsproject werd gegraven.

Bij het vijvertje wijken het geopad en de gemarkeerde route af van het Laantje zonder Eind. We gaan linksaf en komen zo op een kort bospad. We lopen langs een restant van een voormalig dierenparkje, dat aan een 'apenrots' herinnert. De kunstmatige rotspartij domineert een omheind terrein waar (vroeger) veel maneschapen rondliepen.

Achter de uitspanning 't *Jagershuys* gaan het geopad en de gemarkeerde route rechtsaf. Een ander recht pad leidt ons langs en door een maar weinig geaccidenteerd gebied. De bosweg loopt naar het verlaagde grasveld van het sportterrein *Bisonpark*. Aan de rand ervan slaan we linksaf om iets verderop weer de drukke Woudenbergseweg over te steken.

9. Aan de overkant van de weg werd een eveneens verlaagd perceel in 1935 volgens een ontwerp van Copijn ingericht als *Hertenkamp*. Links daarvan zien we een in 1916 gebouwde *stenen bank*. De bank herinnert aan douairière mr. M.C.H. Ridder Pauw van Wieldrecht, van wie de gemeente Zeist het bos in 1916 kocht. Zij had haar bezit al jaren eerder voor wandelaars opengesteld.

Bij de bank gaan we rechts een eindje boven langs het diep ingegraven sprengsysteem lopen. Rechts scheidt een reeks zacht glooiende kunstmatige heuvels ons intussen van de laaggelegen Hertenkamp.

Even verderop steken we voor de tweede maal de Prins Bernhardlaan over. Via de twee al bezochte buitenplaatsen Pavia en Hoog Beek en Royen keren we terug naar het begin van de wandeling. De route loopt even vlak langs de Woudenbergseweg. Daarbij passeren we achtereenvolgens de *bosvijver* en de *Boskapel*. Vervolgens slaat het geopad schuin linksaf en loopt verder voor langs het huis *Pavia*. Vervolgens gaat de route naar de Arnhemse Bovenweg. Aan de overkant van deze weg komen we door een oude eikenlaan. Daarvan hebben we bij het begin van de wandeltocht al enkele stukjes belopen. Ten slotte lopen we de laan terug tot de Driebergseweg.

Het wordt op prijs gesteld wanneer na afloop van de wandeling commentaar en foto's worden ingestuurd, bij voorkeur via info@geopark-heuvelrug.nl

Toelichting

Het voormalige buiten Pavia en het daaraan grenzende Zeisterbos vormen een fijnmazig ontsloten wandelgebied van ruim 200 ha dat grotendeels door bebouwing van woonwijken werd omsloten.

De ondiepe ondergrond bestaat er ten dele uit ruim honderdduizend jaar oude, grindrijke ijssmeltwaterafzettingen. Vooral in het centrale en zuidelijke deel van het gebied raakten deze onder de koude, droge klimaatomstandigheden van de laatste ijstijd bedekt met fijnzandige windafzettingen. Deze zouden later als gevolg van grootschalige ontbossingen, overbegrazing en het steken van plaggen worden 'verbouwd' door verstuivingen.

Al sinds de achttiende eeuw werden deze zandverstuivingen door herbebossing beteugeld. Aan de verstuivingen herinnert nog allerlei kleinschalig reliëf. Behalve de grotere windvormingen van Klein Zwitserland vallen daarbij een aantal klifjes en een geïsoleerde en later nog wat opgehoogde Stuijtheuvel op.

Het gebied behoorde lange tijd tot het 18de-eeuwse landgoed *Beek en Royen*, dat voornamelijk door een rechthoekig net van zandwegen werd ontsloten. Speciale vermelding verdienen de drie noordoostwaarts uiteenwaaiende zichtassen, waarvan er een werd voorzien van een beekachtige waterpartij.

Omstreeks 1820 werden de bosgebieden ter weerszijden van de Laan van Beek en Royen en Woudenbergseweg afzonderlijke landgoederen. Het gebied ten zuidoosten van beide wegen is toen *Hoog Beek en Royen* genoemd. Er verrees in 1824 een nieuw neoclassicistisch landhuis, waaromheen een landschapspark werd aangelegd.

In 1850 is in het zuidwestelijk deel van Hoog Beek en Royen het buiten *Pavia* gesticht. Daar werd dertien jaar later ook een neoclassicistisch landhuis gebouwd en een landschapspark aangelegd.

In 1913 werd het gehele Zeisterbos gekocht door de gemeente Zeist, die niet lang daarna aankondigde het gedeeltelijk te willen bebouwen. Dit stuitte echter op zoveel maatschappelijke weerstand dat de bebouwing beperkt bleef tot enkele smalle stroken. De gemeente compenseerde dit door zuidoostelijk van het Zeisterbos de landgoederen Kerckebosch en Molenbosch aan te kopen en voor uitbreidingsplannen te reserveren. Bovendien werd een deel van Pavia als bouwlocatie verkocht. In 1916 werd in het noordoostelijk deel van het Zeisterbos een nieuwe algemene begraafplaats aangelegd die in 1942 naar het Zuidwesten werd uitgebreid.

Alle rechten met betrekking tot de tekst en het kaartmateriaal uit deze uitgave berusten bij stichting Telluris. Persoonlijk gebruik van de uitgave is toegestaan maar niet voor zakelijke en commerciële doeleinden tenzij dit schriftelijk met de rechthebbende(n) is overeen gekomen. Voor de foto's is de rechthebbende Stichting Geopark Heuvelrug i.o. of haar rechtsopvolger.